

Yayın Geliş Tarihi: 12.02.2019

Yayın Onay Tarihi: 08.04.2019

DOI No: 10.35343/kosbed.526348

Mehmet Emin YARDIMCI *

Doğukan KUTLUTÜRK **

İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Ekonomik Kısıtları

Turkey's Economic Constraints in World War II

Özet

2. Dünya Savaşı döneminde birçok kesim tarafından eleştirilen başta Milli Korunma Kanunu olmak üzere, varlık vergisi gibi iktisadi uygulamalara başvurulmuştur. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de, Cumhuriyetin kuruluşundan, 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan süreçte uygulanan iktisadi uygulamaların başarı düzeyini araştırmak ve iktisat politikasının dinamizmini ortaya koymak ve bunun yanında 2. Dünya Savaşı sırasında Türkiye Ekonomisinin durumunu makro ekonomik göstergeler çerçevesinde özetlemektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Ekonomisi, Cumhuriyet Dönemi, 2. Dünya Savaşı, Savaş ekonomisi, Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi.

JEL Kodları: E61, H11, N00, N44.

Abstract

In 1940s, during the World War II period when the mixed economic regime was implemented, some economic applications such as the National Protection Law and the Assets Tax, which were criticized by many sectors and many people, were applied in Turkish economy. The main purpose of this study is to investigate the level of success of the economic practices in Turkey, in the period from the establishment of the Republic to the end of World War II. In addition, to reveal the dynamism of economic policy and to summarize the status of the Turkish economy in the framework of macroeconomic indicators during World War II period.

Keywords: Turkish Economy, Republic Era, World War II, War economy, National Protection Act, Wealth Tax.

JEL Codes: E61, H11, N00, N44.

* Dr. Öğretim Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, İİBF, İktisat, e-mail: emin.yardimci@kocaeli.edu.tr. ORCID: 0000-0002-2896-8342

** Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, İİBF, İktisat, e-mail: dogukan_k@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-3716-8566

Giriş

İkinci Dünya Savaşı döneminde meydana gelen iktisadi gelişmeler, Türkiye iktisat tarihinin en az incelenmiş dönemlerini oluşturmaktadır. Özellikle Türkiye'nin sosyokültürel yapısının farklı bir gelişme trendi içerisinde yer almasını sağlayan bu gelişmeler 1940 - 1945 yılları arasındaki ekonomik uygulamaların bir sonucu olmaktadır. Bunun yanında, savaşın getirdiği zor ve olağanüstü koşullar gerek ekonomi gerek siyaset gerekse sosyal alanlardaki devletin uygulamakta olduğu politikalarda yeni yönelimleri ortaya çıkarmıştır. Bu yeni yönelimler, zamanın iktidarının çelişkili yönelimlerini ortaya koymuştur. Henüz ulusal ekonominin içerdiği temel unsurlarda bir bütünlüğün sağlanamaması bunun yanında savaşın ekonomide oluşturduğu şoklar ekonominin toparlanmasını zorlaştırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı içerisinde bulunmamasına rağmen Türkiye ekonomisi savaştan dolayı büyük tahribatlara uğramıştır. Sert biçimde dış politika ortamında mücadelelere sahne olan ikinci dünya savaşı döneminde uygulanmış olan denge ve tarafsızlık politikaları başarılı sonuçları beraberinde getirmiştir. İç politikada özellikle iktisadi alanda büyük sorunlarla karşılaşmıştır. 1940 yılında uygulamaya konulan milli korunma kanunu ve ardından varlık vergisi kanun uzun süre tartışılmıştır. Savaş yıllarında devlet, köylüler ve sermaye sahipleri üzerindeki vergi yükünü ağırlaştırmıştır.

Varlık vergisi, uygulanış sürecinde adil ve hakkaniyetli bir vergi olma niteliğini kaybetmiştir. Tüm bu uygulamalar, bir yandan devletin devamlılığı için uygulanması zorunlu politikalar olarak ele alınırken, diğer yandan bazı kesimler açısından ciddi eleştirilere maruz kalmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, özellikle 1930 yılından itibaren 1950'li yıllara kadar Türkiye ekonomisinde uygulanmakta olan iktisadi uygulamaları incelemek ve savaşın Türkiye ekonomisine olan ana etkilerini açıklamaktır.

1. 1920'li Yıllarda Türkiye Ekonomisinin Liberal Dönemi ve Uygulanan Politikalar

Kurtuluş Savaşı'nı izleyen 1920'li yıllarda Türkiye'nin genel görünümü daha çok bir tarım ülkesi şeklindedir. Söz konusu dönemde, İzmir ve İstanbul'da yoğunlaşmış olan endüstri ise neredeyse yok denecek kadar güçsüz bir yapıdadır. Böyle bir yapının yanı sıra Türkiye'nin bu dönemdeki en büyük ekonomik sıkıntısının kaynakları hem savaşların sebep olduğu sosyal ve ekonomik çöküntü hem de Osmanlı'dan kalan borç yükümlülükleridir. (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 44). 1920'li yıllarda devlet, doğrudan ekonomik yatırımlarda bulunmamış ancak bu yatırımların özel sektör tarafından gerçekleştirilebilmesi için çeşitli yasa ve düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Özel sektörün yetersiz imkanlara sahip olduğu bu dönemlerde devlet ekonomiyeye çeşitli alanlarda müdahalelerde bulunmuştur (Özçelik ve Tuncer, 2007: 258).

1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın ardından modern Türkiye, Osmanlı'ya göre nispeten daha küçük bir alanda kurulmuş ve bu savaşların yayıldığı cephelerde yüksek nüfus kayıpları meydana gelmiş bunun yanında kişi başına hasıla %40 oranında bir gerileme gerçekleşmiştir. Özellikle gelişmiş ülkeler açısından büyümenin temel kaynağını oluşturan toplam faktör üretkenliği, Osmanlı döneminde ancak %15,7 çıktıda

artış sağlamıştır. Ancak 1.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın ekonomiye verdiği tahribat sonucunda toplam faktör üretkenliği üretim artışında sağladığı pay %6,7'lere kadar gerilemiştir. Toplam faktör üretkenliğindeki bu düşüş 1930'lardaki iki sektörlü ve karma ekonomi modeline kadar devam etmiştir (Altuğ vd., 2008: 408). Toplam faktör üretkenliğinin yanı sıra 1.Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı'da emek üretkenliği tarımdışı sektörler için yüksek olmakla beraber bu sektörlerde çalışan nüfus söz konusu yıllara kadar nerdeyse artmamakla birlikte hafif bir düşüş yaşamıştır (Altuğ vd., 2008: 413).

Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllarda ekonominin genel görüntüsü incelendiğinde, sanayinin daha çok el sanatları seviyesinde olduğu gözlemlenmektedir. Sanayi, loncaların devamı olarak nitelendirilebilecek gruplar şeklinde örgütlenmiştir. Sanayi kolları daha çok, dokumacılık, deri ve seramik gibi hafif sanayi dalları üzerine yoğunlaşmıştır ve küçük ölçekli işletmeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu yıllarda hemen hemen birkaç fabrika haricinde hiçbir fabrika bulunmamasının yanında mevcut dokumacılık kolu da ithal ürünlere bağlı olarak neredeyse yok olmuştur. Ticaretin büyük bir bölümü yabancıların elinde bulunmaktadır. İstihdam alanının dar olması dolayısıyla işsizliğin varlığı, ekonomik zayıflık ve bunların yanında sağlık ve eğitim fırsatlarının eksikliği, 1920'li yılların başındaki Türkiye'nin genel durumunu ortaya koymaktadır (Toprak, 1999: 22 - 23).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında özellikle siyasal hayat daha çok serbestlik ilkesi üzerine kurulu olmuştur. Buradan hareketle iktisadi uygulamalar da aynı eğilim içerisinde şekillenmiştir. Dolayısıyla, 1920'lerin başında uygulanmakta olan iktisat politikaları daha çok liberal unsurları içerisinde barındırmaktadır. Yani, piyasa ekonomisi söz konusu politikaların temel odak noktası olmuş ve devletin kalkınma aşamasındaki yeri böylece belirlenmiştir. Bu dönemde özellikle iktisat politikaları özel sektörü geliştirmeye yönelik olmuştur (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 45 - 46).

Kurtuluş Savaşı'nın ardından yeni bir Türk Devleti yapısının oluşturulması esnasında çeşitli sıkıntı ve engellerle karşılaşmıştır. Duyün-u Umummiye eski düzenden yeni bir yapıya geçiş aşamasının önünde duran en büyük engellerden biri olarak gözükmektedir. Cumhuriyet döneminde ekonomik bağımsızlığa ayak olacak ilk adımlar arasında Duyün-u Umummiye'nin kaldırılması ve devletin elde ettiği tüm gelirlerin Türk Devleti'ne devredilmesi olmuştur. Diğer ele alınması ve çözülmesi gerekli sıkıntı ise tarımsal aktivitelerdeki aşar vergisinden kaynaklanmaktadır. Bir yandan devlet gelirlerinin etkin bir şekilde elde edilmesi sağlanırken diğer yandan tarımsal faaliyette bulunan kesim üzerindeki vergi yükü hafifletilmeye çalışılmıştır. Tüm bu ekonomik değişimler uygulanırken eski Osmanlı vergi sistemi tasviye edilmiş ve daha adil ve etkin bir vergi yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır (Ekinci, 1991: 758 - 759).

Aşar vergisi, Osmanlı döneminin en önemli vergi gelirini oluşturmaktadır. Basit ifadeyle, Osmanlı döneminde tarımsal ürünün %10'u kadarı miktarda alınan söz konusu vergi sosyo-ekonomik yapının temel taşı meydana getirmektedir. Böylece tarımsal stok fazlasına devlet el koymuştur. Cumhuriyet dönemi ile birlikte söz konusu bu verginin kaldırılması, bu fazla stoğun pazarlanabilmesi ve ticarileşmesini mümkün kılmaktadır. 1924 yılı incelendiğinde, toplam hükümet gelirinin neredeyse dörtte biri bu vergiden oluşmaktadır. Aşar vergisinin 1925 yılında kaldırılmasıyla birlikte devlet gelirlerini

yeniden yeterli seviyede tutabilmek için bir çok yeni vergi uygulaması getirilmeye çalışılmıştır (Kırkpınar, 1992: 115 - 117). Aşar vergisinin kaldırılması ile birlikte vergi gelirlerini telafi etmek amacıyla ağnam vergisinin oranı yüksek tutulmuş ve büyük baş hayvanlardan da vergi alınmaya başlanmıştır. Diğer yandan arazi vergisinin oranlarında da artış sağlanmıştır. Ancak bu vergilerin matrahı zaman içerisinde aşınmış ve önemi git gide yitirilmiştir. Aşar vergisinin terkedilmesindeki en büyük etmenler arasında ilk olarak Birinci Dünya Savaşı sonucunda tarım kesiminin büyük tahribata uğraması, üretim düzeyinin yüksek oranda düşmesi ve aşar vergisinin tarımsal üretim seviyesindeki artışı engellemesi sonucu çiftçilerin büyüyen tepkileri sayılmaktadır. Aşar vergisinin İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlarla birlikte kaldırılması tarımsal kesimin kalkındırılması amacıyla önemli rol oynamaktadır (İnci, 2009: 113 - 116). Aynı zamanda bu dönemlerde köy kesimindeki toprak ağalarının da aşarın kaldırılması yönünde pek çok isyanda bulunduğunu belirtilmektedir. İzleyen dönemlerde tarımsal üretim artışı ile birlikte aşara benzer vergi kolay bir şekilde uygulamaya konulamamış ve söz konusu kesim vergi alanı dışında tutulmuştur (Albayrak, 2017: 191 - 192)

Liberal dönem içerisinde 1923 yılında, Türkiye ekonomisine dair alınan en önemli kararlardan birisi de İzmir İktisat Kongresi'nin toplanmasıdır. 1. İktisat Kongresi, cumhuriyetin ilanından önce 1923 yılının Şubat ayında toplanmıştır. Kongrenin toplanmasındaki temel amaç, ekonomik kalkınma için hangi yolların izleneceğinin ve kalkınma sürecinde nasıl politikaların uygulanması gerektiğinin belirlenmesidir. Kongrede savaşların neden olduğu ağır tahribattan kurtulup, bağımsız bir ekonomik yapının kurulmasına yönelik çeşitli tedbirler alınmıştır. Kongrede alınan kararlar ile birlikte 1932 yılına kadar sermaye birikimi yetersiz olan özel sektörün teşvik edilmesi ve devlet eliyle özel sektöre yatırımların yapılması sağlanmıştır. Aynı dönemde Teşvik-i Sanayi Kanunu ile birlikte gereksinimi olan hammaddelerin ithal yoluyla elde edilebilmesi daha kolay hale getirilmiştir. İş Bankası, Sanayi ve Maadin Bankası, İstanbul Ticaret ve Tahıl borsası da gene aynı dönemde ekonomik faaliyetlerine başlamıştır (Sönmez ve Şimşek, 2011, 95). Bunun yanında, ulaştırmanın kolaylaştırılması ve ulaşım imkanlarının geliştirilmesi, koruyucu gümrük vergileri vasıtasıyla ulusal sanayi sektörünün korunması ve sanayideki üretim sürecinde kullanılacak mallara muafiyetin uygulanması, milli borsaların oluşturulması, monopolcülükle aktif mücadele sağlanması, kömür üretiminin dış rekabetten korunması, tütün ekim ve ticaretinin serbestleşmesi, tarımsal kredilerde yeni bir yapının oluşturulması, işçilerin çalışma saatlerinin düzenlenmesi ve aşar vergisinin kaldırılması gibi kararlar alınmıştır (Koç, 2000: 148 - 154).

Türkiye İktisat Kongresi sayesinde ülkedeki yeni ekonomik oluşumun ve bu süreçte uygulanacak iktisat politikalarının yönünü belirleyen bir "Misak-ı İktisadi" oluşturulmuştur. Bunun sayesinde, ulusal sanayinin oluşturulması hedeflenmiş ve özel girişim teşvik edilmiştir. Buna bağlı olarak mülkiyet hakları oluşturulmuş ve bu haklara güvence getirilmiştir. Misak-ı İktisadi ile birlikte ülkedeki çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi gibi ekonomik üretim sürecinin çeşitli aşamalarında bulunan iktisadi birimlerin talepleri dikkate alınmıştır. Kongre'de alınan diğer bir kararda ekonomide kalkınmayı sağlayabilecek özel sermayenin ekonomiye girişine ilke olarak izin verilmiştir. Ancak söz konusu dönemde Dünya'daki sermaye akımı kısıtlı seviyede olduğundan dolayı yabancı

ülkelerden Türkiye'ye sermaye girişi belirli bir sınırdan kalmıştır. (Koçtürk ve Gölalan, 2010: 50 - 51).

Tüm bu gelişmeler 1. Dünya Savaşı sonucunda dağılmakta olan ulusal ekonominin güçlendirilmesine yönelik yapılmış olan çalışmalardır. Buna bağlı olarak, yeni demiryollarının kurulması ve halihazırda var olan demiryolu şirketlerinin kamulaştırılması yeni devletin ekonomik ve politik uygulamalarının bir örneği olmaktadır. Bu dönemde, endüstrileşme ve Türk bürokrasinin kurulması ulusal ekonomik kalkınma için anahtar göstergeler olmaktadır.

Atatürk'ün yönetimi altında bulunan yeni devlet, özellikle dağılma döneminde Osmanlı'nın başta ekonomik alanda Avrupa güçlerine bağımlı hale gelmesinin ekonomi ve politik alandaki ciddi tahribatlarının farkında olmuştur. Özellikle savaşın ardından imzalanan Lozan Barış Anlaşması'nda ulusal ekonomik uygulamalar konusunda üç temel alanda Avrupa gücü ile ekonomik anlamda yeni ilişki düzeyi kurulmuştur. Öncelikle, Osmanlı döneminde yabancılara sağlanan kapitülasyonlara son verilecektir (Lozan Barış Anlaşması, 1923: 7). İkinci olarak, Osmanlı'nın dış borçları üzerinde tekrar görüşmeler yapılmış ve Osmanlı'nın dağılması esnasında kurulan ülkeler arasında bu borç paylaşmıştır. Türk hükümeti bu borcun %67'lik kısmını ödeme yükümlülüğünde bulunacağını ve bu borcun ödemesi altın yoluyla 1929 yılında başlanacağını varsaymıştır (Lozan Barış Anlaşması, 1923; 11). Üçüncüsü ise 19.Yüzyılda periyodik olarak yenilenen serbest ticaret anlaşmaları durdurulmuştur. Ancak, düşük gümrük tarifelerinin ve mevcut kota kısıtlamalarının 1929 yılına kadar devam etmesine karar verilmiştir. Yani yeni cumhuriyetin kendi ticari politikalarını oluşturana kadar mevcut tarifelerin devam etmesine karar verilmiştir.

Lozan Barış Anlaşması ile başlayan ulusallaşma politikaları başta özellikle yabancılara elinde olan demiryollarının kamulaştırılması ile hayata geçirilmiştir. Ardından, çeşitli ulaşım alanlarının ve ulaşımına bağlı ticareti güçlendirme çalışmaları ve uygulamalarına yönelmiştir. Demiryolları vasıtasıyla ulaşımı güçlendirme çalışmaları gerek askeri gerekse ekonomik açıdan önemli husus olmaktadır. 1924 yılında Anadolu'daki demiryollarının kamulaştırılması ile birlikte demiryollarının yapımına olanak sağlanmıştır. 1927 yılında ise Devlet Demiryolları ve Limanları İdare - i Umumiyesi oluşturulmuştur. Demiryollarının yanında 1926 yılında çıkartılan Kabotaj Kanunu ile birlikte deniz ulaşımı ve ticaretinin de geliştirilmesi amaçlanmıştır. Diğer yandan 1926 yılında ise Kayseri'de uçak fabrikası kurulmuş ve havacılık alanında da çeşitli gelişmelerin önü açılmıştır (Özçelik ve Tuncer, 2007: 258).

Liberal dönemde yapılan diğer ekonomik uygulamalar arasında Teşvik - i Sanayi Kanunu ve Ali İktisat Meclisi'ni saymak mümkündür. 1927 yılında uygulamaya konulan Teşvik - i Sanayi Kanunu ile birlikte Osmanlı döneminde gözlemlenen yarı sömürge özelliğinden sermayenin bağımsız ve özgürleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece devlet eliyle girişimcilere çeşitli teşvik uygulamalarında bulunmuş ve ulusal bağımsız ekonomi oluşturulmaya çalışılmıştır. Girişimciler, bu kanun ile birlikte kullanılan beygir gücü, istihdam ettikleri işçi sayısı ve bunların yıllık çalışma sürelerine göre kategorize edilmişlerdir ve bu kanun sayesinde ulusal düzeydeki tekeller gerekli sermayeyi elde ederek yatırıma açılmışlardır. Ali İktisat Meclisi ise 1927 yılında oluşturulmuştur. Bu

yapı, yaptırım gücünden ziyade girişimcilere danışmanlık görevinde bulunmuş ve girişimcilere sermayenin verimli kullanılması yönünde çeşitli destekler sağlamıştır (Koçtürk ve Gölalan, 2010: 50).

2. 1930'lu Yıllarda Devletçi Ekonomi Politikalarının Ön Plana Çıkması

1929 yılında başlayan Büyük Buhran, dünya ekonomisini etkisi altına almış ve ticaret hacmini daraltarak küresel ekonomi içerisinde bulunan pek çok ülke ekonomisine tahribat vermiştir. Bu dönemlerde Türkiye, henüz dış dünya ile büyük bir ticaret hacmine ulaşamadığı için söz konusu krizden görece daha düşük seviyede etkilenmiştir. 1929 yılına kadar özel sektöre kamu eliyle çeşitli destekler sağlanmış ve böylece özel sektör teşvik edilmeye çalışılmıştır. Ancak, devletçilik politikasının ortaya çıkmasındaki en önemli nedenleri arasında başta özel sektöre sağlanan bu teşviklere rağmen özel sektörün beklentileri karşılamaması gelmektedir. Diğer yandan, 1920'li yıllarda uygulanmış olan bir çok politika hedeflere ulaşmada çok başarılı olamamıştır. Özel sektörün kalkınma sürecindeki bu başarısızlığı, devlet eliyle kalkınmanın sağlanacağı düşüncesinin bu dönemde yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Özel sermaye birikiminin yetersizliği, daha çok ithalat sınırlamaları ve korumacı uygulamalar vasıtasıyla kalkınmanın sağlanması düşüncesini ön plana getirmiştir.

Büyük Buhran'dan hemen önce Türkiye'nin yaşamış olduğu kuraklığın üretim seviyesi üzerinde olumsuz etkileri olmuş ve ihracatta gerileme meydana gelmiştir. Buna bağlı olarak 1930'lu yıllarda Türkiye'nin ekonomi politikalarından birisi de dış ticaret açığını frenlemek olmuştur ve buna bağlı olarak gümrük vergileri tesbit adımıyla dış ticaret politikasının çerçevesi belirlenmiştir. Bunun yanında, kriz ile birlikte ülke dışına çıkan sermaye ve girişimciler ile birlikte yatırım potansiyelinin ortadan kalkması, ülkede halihazırda bulunan yabancı sermayenin ekonomik çıkarlara göre hareket etmemesi ve aynı dönemlerde Türkiye ve Sovyetler'in siyasi olarak yakınlaşması da devletin ekonomik hayata aktif müdahalesinin zeminini hazırlamıştır (Toprak, 1999: 34).

1930'lu yıllarda, istihdamın özellikle tarım sektöründen tarımdışı sektörlerle doğru kaymaya başlaması emeğin üretkenliğinin artmasında da rol oynamıştır. Diğer yandan tarım kesiminde çalışan nüfusun diğer sektörlerle kayması tarım sektöründeki üretkenliğin de artmasını sağlamıştır (Altuğ, Filiztekin, ve Pamuk, 2008: 413). Böylece, toplam faktör üretkenliğinin önceki dönemlere kıyasla üretime etkisi önemli düzeyde artış göstermiştir. Özellikle tarımsal kesimdeki emeğin üretkenliğinin artmasından kaynaklı toplam faktör verimliliğinin, yeni oluşmaya başlamış tarımdışı sektörlerde nerdeyse hiç artmadığı gözlemlenmektedir (Altuğ vd., 2008: 408). Özellikle, Lozan Antlaşması'nda kabul edilen hükümlerin tam olarak yerine getirilmemesi, özel sektöre sağlanan teşviklerin amacı dışında kullanılması ve bunun yanında Osmanlı mirası borçların ödenmeye başlanması, liberal politikalarından kopuşun temel tetikleyicileri olmuşlardır. Böylece karma ekonomik sistem olarak adlandırılan uygulamalar, bu dönemde Türkiye'nin ön plana çıkan ekonomi politikalarının temel eksenini oluşturmuştur. Bu dönemdeki politikaların karma ekonomi uygulamaları olarak adlandırılmasının temel sebebi, kamunun özel sektörü tamamen dışlamadan özel sektör ile birlikte ekonomide aktif rol oynadığı bir uygulamanın olmasıdır. Karma ekonomik rejimin esas olduğu bu dönemde, ekonominin kalkınma amacını gerçekleştirecek büyük

seviyedeki yatırımlar devlet eliyle sağlanırken, özel sektöründe çeşitli alanlarda ekonomide rol almaktadır (Özdemir vd., 2016: 153 - 154).

Devletçilik politikaları en temel şekilde, kaynakların oluşturulması ve bu kaynaklar vasıtasıyla teşviklerin sağlanması, buna bağlı olarak pazarda doğrudan ekonomik aktivitelerin gerçekleştirilmesi olarak ifade edilir. Fakat, bu anlamda devletçilik uygulamalarının ana amacı pazar ekonomisine yardımcı olmak ve onu teşvik etmektir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 48). Bu dönemde devletçilik, daha çok dışa kapalı bir şekilde ulusal sanayinin özellikle iç kaynaklarla güçlendirilmesi ve ekonominin kendi güçleri ile ayakta kaldığı bir biçimde gerçekleşmiştir. Özel şirketlerin gelişmesi ve devlet politikalarının uygulanması amacıyla çeşitli dış kredilere de bu dönemde başvurulmuştur. Krediler dış ticaret açığını arttıracak düzeyde olmamıştır. Diğer yandan, ülkenin özellikle 1920'li yıllardaki dış açıkla karşılaşmaması amacıyla ithalat düzeyinde azaltılma yoluna gidilmiştir. İthalat seviyesinin milli gelire oranı 1920'li yıllarda %15 civarında gerçekleşirken aynı pay 1930'lu yıllarda %7'ye indirilmiştir (Eşiyok, 2006: 7 - 8).

Bu dönemde en önemli ekonomik uygulama olarak ilk sanayi planının oluşturulması belirtilmektedir. 1933 yılında oluşturulan ilk sanayi planının temel yapıtaşını, piyasa ekonomisinde bireylerin gerçekleştirmediği aktivitelerin devlet tarafından gerçekleştirilmesi fikri oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak ilk adımda Türkiye'nin Dünya ekonomisindeki yeri saptanmaya çalışılmış ve ülkenin dışa bağımlı, geri kalmış, tarım ülkesi ve ham madde üreten bir yapıda olduğu belirlenmiştir. 1929 krizinin sonucunda başta güçlü ekonomilerin uğradığı tahribatın Türkiye yansımaları en aza indirebilmek adına devlet sanayi kuruluşlarını kurma yoluna başvurmuştur. Öncelikle 1930 yılında Sanayi Kongresi oluşturulmuş ve bu kongrede Türkiye'nin sanayileşme sürecinde bulunmasının ekonomik bağımsızlık için olmazsa olmaz olacağı belirtilmiştir. Diğer yandan, 1929 yılında meydana gelen Büyük Buhran'dan zarar görmeden çıkan Sovyetler Birliği'nin planlama anlayışı Türkiye'de büyük ilgi çekmiş ve bu planlama anlayışı o dönemde Türkiye'de "kadrocular" adında bir kesim ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kadroculara göre sanayi devletin elinde bulunmalı ve ekonominin baskın alanları devlet kontrolünde olmalıdır. Bunlara göre sistem ancak, özel sektörün devletin planlarına uyması ile düzgün işlemektedir. Kadrocular devletin mülkiyetini esas almakla birlikte planlı ekonomi içerisinde kaynakların dağıtılmasının devlet tarafından olacağını savunmuşlardır. Böylece sınıfsız bir toplumun temeli atılmış olacaktır (Şimşek,2016:9-11).

Tablo 1: 1930'lu Yıllarda Türkiye GSYİH'sının Sektörlere Göre Payı (%)

YILLAR	TARIM	SANAYİ	HİZMETLER
1930	49	9,2	41,8
1931	48,5	10,4	41
1932	43,2	11,6	45,2
1933	40,5	13,5	45,9
1934	37,5	14,5	47,9
1935	39,3	14,6	46
1936	46,9	13,0	40
1937	44,5	14,1	37,9
1938	43,4	14,1	42,4
1939	41,7	15,4	42,9

Kaynak : (Saraçoğlu, 2009: 133)

Tablo 1. İncelendiğinde, 1930'lu yıllarda uygulanmış olan devlet eliyle sanayileşme ve planlı kalkınma politikalarının sektörlerin GSYİH'deki dağılımına olan etkisi gözlemlenmektedir. İncelenen yıllar arasında Sanayi sektörünün GSYİH içerisindeki payı sürekli artış göstermiş ve buna paralel olarak Tarım sektöründe genel anlamda oransal olarak bir düşüş gerçekleşmiştir. Hizmet sektöründe ise 1934 yılına kadar bir artış yaşanmış ardından GSYİH'deki payı oransal olarak düşmüştür.

Devletin ekonomideki ağırlığı arazi, mülkiyeti dağılımında da göze çarpmaktadır. Özel mülkiyet %5, Devlet mülkiyeti %30, Boş ve kullanılmayan topraklar %50, Vakıf arazileri ise %15 nispetindedir. 1930-1937 yılları arasında 1.280.881 dekar devlet arazisi köylüye dağıtılmıştır (Derin, 1940: 57,61).

1933 ile 1937 arasını içeren plan, kalkınma planı olmaktan ziyade sanayileşmenin yatırım programını yansıtabilecek bir biçimde oluşturulmuştur. Bu planların içeriği oluşturulurken özel kesim süreçte bulunmamıştır. Bu dönemler içerisindeki plan, iki ayrı plandan oluşmaktadır. Birinci plan daha çok tüketim mallarına ikinci plan ise üretim mallarına odaklanmıştır. Uygulamaya konulan plan, Türkiye'de planlama sürecinin ilk ayağını meydana getirmiştir. Bu plan ile birlikte Türkiye, öncelikle yabancıların elinde bulunan belirli işletmelere el koymuştur. Bu süreçte kadrocular devlete yol gösterici bir rol oynamışlardır ve kalıcı bir planlamanın oluşturulmasında rol almışlardır. Türkiye ekonomisinde genel olarak ithal ikameci olarak isimlendirilen bu politikalar 1940'lı yıllara kadar uygulanmıştır (Ekiz ve Somel, 2013: 7 - 8).

Devletçilik ilkesinin benimsendiği bu dönemde gerçekleştirilen diğer bir iktisadi gelişme, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. 1930 yılında kurulan TCMB, ülkenin iç ve dış ödemelerini ve hazine işlemlerini görev edinmiştir. Böylece TCMB, kamu eliyle yürütülen kalkınma sürecinin finansmanına yardımcı olan, aynı zamanda dış borçların kontrolünü sağlayarak denk bütçeyi oluşturacak bir kurum olmuştur. Merkez Bankası'nın bu temel görevi 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir (Çetin, 2016: 70). Özellikle 1940'lı yıllarda 2. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini kamu finansmanı görevini üstlenerek daha düşük seviyelere indirme görevini üstlenmiştir. Yani TCMB, bağımsız bir para politikasının yürütülmesinden çok bir finansman kurumu olarak kurulmuştur. Bundan dolayı 1930'lu yılların sonundan 2.Dünya Savaşı'nı izleyen dönemlere kadar fiyatlar genel düzeyinde yaklaşık üç kat artış meydana gelmiştir (TCMB, 2011: 1). Bu dönemde para basma tekeli, emisyon ve iskonto rejimi ve faiz oranlarının ayarlanması gibi görevleri de Merkez Bankası üstlenmiştir.

1930'lu yıllarda TCMB'nin kurulmasının ardından Sümerbank, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, Etibank, Türkiye Şeker İşletmeleri A.Ş. gibi bir çok KİT gene devletçilik politikalarının bir ürünü olarak bu dönemde kurulmuşlardır. Etibank, Osmanlı'dan kalan ve halihazırda kullanılmayan yer altı kaynaklarının tekrar işlevsel hale getirilmesini amaç edinmişken Sümerbank, özel girişimcilere maddi destek sağlamakla birlikte devlet eliyle sanayi kuruluşlarını oluşturmayı hedeflemiştir. Devletçilik politikalarının kapsamında kamu iktisadi kuruluşlarının sayısında 31'den 111'e doğru muazzam bir artış sağlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde kurulan KİT'lerin büyük kısmı istenilen başarıyı gerçekleştirmişlerdir. KİT'ler madencilik, cam, sermatik, şişe, kimya ve porselen gibi sanayiler başta olmak üzere pek çok alanda ilerleme göstermişlerdir. Bu

uygulamaların tamamı Devletçiliğin bir getirisi olarak gerçekleşmiştir. (Öztürk, 2013: 137 - 138).

Birinci beş yıllık kalkınma planının uygulamaya konulması ile birlikte endüstriyel üretim için temel olan bir çok altyapı girişimi Etibank ve Sümerbank'ın eliyle hayata geçirilmiştir. Sümerbank tarafından ortaya konulan projeler arasında; İstanbul, Bakırköy'deki eski pamuk fabrikalarının yenilenmesi ve Kayseri, Nazilli, Malatya ve Konya, Ereğli'de yeni pamuk fabrikalarının açılması, Bursa'da yün fabrikasının, gene Bursa, Gemlik'de ipek fabrikasının, Kocaeli, İzmit'de kağıt fabrikasının, Sivas'ta çimento fabrikasının kurulması ve Karabük'de demir ve çelik endüstrinin oluşturulması bulunmaktadır. Aynı şekilde Etibank'ın Diyarbakır, Ergani'de bakır fabrikası için atılımda bulunduğunu belirtmek mümkündür. Bu tarz girişimler ile birlikte Türkiye'nin 1930'ların ikinci yarısında yüksek endüstriyel büyüme hızını yakaladığını söylemek mümkündür. 1933 ve 1939 yılları arasında, yıllık ortalama endüstriyel büyüme oranı %10,2'lere ulaşmıştır. Ancak bu olumlu görüntü 2. Dünya Savaşı'nın baş göstermesiyle tersine dönmüş ve 1939 yılından itibaren 1945 yılına kadar üretim endeksindeki %22 seviyesinde bir düşüş meydana gelmiştir. Aynı dönemde, toptan fiyat endeksi muazzam seviyede (%449) artış göstermiş ve işçilere verilen reel ücretlerde ciddi düşüşler meydana gelmiştir. Böylesine zor bir ekonomik koşulların var olduğu Türkiye'de binlerce insan geçimini Sümerbank ve Etibank girişimlerinde çalışarak sağlamıştır. İstihdam edilen bu kesim sosyal ve politik anlamda daha çok kendilerini yöneten elitlere bağlı olmuşlardır. Ayrıca, çalışmış oldukları maden ve endüstri kesimlerinde sosyal politika içeren bir ajansa da bağlı olmamışlardır. (Nacar, 2009: 144 - 145).

Küresel ekonomik krizin Türkiye'nin mali ve ekonomik durumunu olumsuz etkilemesi, devletin TCMB'nin yanında farklı gelir kaynakları aramasına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak söz konusu yıllarda mevcut vergiler üzerinde değişiklikler yapılmış ve ücretli kesim üzerine yeni vergi yükü getirilmiştir. 1930'dan itibaren vergiler, genel olarak halkın özverisinden meydana gelmiştir. Bu dönemde, kamu hizmetlerinin sekteye uğramadan yürütülmesi ve bunun yanında kamu ekonomisinin açık vermeden işlemesi politikası ön plana çıkmış ve dolayısıyla birçok vergi de çeşitli değişikliklere gidilmiş, bunun yanında yeni vergiler ihdas edilmiştir (Saraçoğlu, 2009: 134).

Bu dönemde üzerinde değişiklik uygulanan vergiler incelendiğinde; kazanç, bina ve arazi, hayvanlar, veraset ve intikal, muamele ve gümrük vergileri üzerinde değişiklikler yapıldığı gözlemlenmektedir. Kazanç vergisi, 1926 yılında kaldırılan aşar vergisinden oluşacak gelir kaybını dengelemek amacıyla ticaret ve sanat alanında uğraşanların geliri üzerine getirilen bir vergidir. Ancak 1930 yılında söz konusu verginin gerek uygulanmasındaki zorluklar gerekse kamunun gereksinimlerini karşılamadaki yetersizliği verginin kapsamının değişmesine neden olmuş, 1934 yılındaki Kazanç Vergisi Kanunu'yla hesap uzmanlığı kurumu getirilmiş ve stopaj usulü uygulanmaya koymuştur. Bunun yanında vergi adaletini sağlamak üzere asgari mükellefiyet esası getirilmiştir. Değişikliğe konu olan diğer bir vergi türü, müsakkafat vergisidir. Bu vergi, 1931 yılında Bina ve Arazi Vergisi'ne dönüştürülmüş böylece bu vergiye düzenli bir vergi yapısı kazandırılmış ve 1935 yılında iki vergi birleştirilip, vergiyi elde etme yetkisi yerel yönetimlere verilmiştir. Değişiklik yapılan üçüncü vergi türü ise sayım vergisidir. Bu vergi, 1931 yılında Hayvanlar vergisine dönüştürülmüştür. Bunun temel nedeni,

hayvan yetiştirilenlerin korunmasıdır. Böylece söz konusu vergi oranlarında azaltılmaya gidilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ferağ ve intikal harçlarına tabi tutulan gayrimenkuller ve bunun yanında menkul mallar gerek veraset gerekse bağış yoluyla olmak üzere intikalleri 1926 yılında Veraset ve İntikal vergisi kapsamına alınmıştır. Gümrük vergisi ile ilgili düzenlemeler ise önceki bölümlerde belirtilmiştir. 1930 ve 1939 yılları arasındaki yeni vergiler incelendiğinde ise üç çeşit vergi gözlemlenmektedir. Bunlar, büyük buhranın etkilerini azaltma maksadıyla sanayi sektöründen daha iyi duruma sahip olan hizmetli kesiminden alınan iktisadi buhran vergisi, muvazene vergisi ve son olarak 1935 yılında Hava kuvvetlerini olası tehditlere karşı güçlendirmek maksadıyla toplanan Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi şeklindedir. Tüm bu vergisel yeniliklerin vergi politikasına etkisi incelendiğinde, vergi gelirlerinin 1930 ile 1939 yılları arasında genel anlamda düştüğü buna karşın özel gelir ve fonların kamu gelirleri içerisinde paylarının arttığı gözlemlenmiştir. Vergilerin çeşitleri açısından incelendiğinde ise, gelir üzerinden alınan vergilerde artış yaşanmışken, servet ve harcamalar üzerinden alınan vergilerin oranlarında tersi yönde düşüş eğilimi gerçekleşmiştir (Saraçoğlu, 2009: 137 - 139).

3. İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Ekonomik Görüntüsü ve Uygulanan Politikalar

Devletçilik politikalarının baskın olarak uygulandığı 1930'lu yılların ardından devletçilik yaklaşımı, 2.Dünya Savaşı döneminde sekteye uğramıştır. 2. Dünya Savaşı esnasında gerek politik gerekse iktisadi anlamda sıkıntılı olan süreç, iktisadi anlamda pek çok politikanın uygulanmasına neden olmuştur. Uygulamaya konulan bazı olağanüstü yasalar dönemde pek çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bunların başında 1940 yılında uygulamaya konulan Milli Korunma Kanunu ve 1942 yılında yürürlüğe konulan Varlık Vergisi Kanunu gelmektedir (Öztürk, 2013: 138). Söz konusu bu uygulamaların arka planını daha doğru bir şekilde anlayabilmek amacıyla dönemin ekonomik koşullarını dikkatle incelemek gereklidir.

Tablo 2: 2.Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Tarımsal Üretim İndeksi

YIL	TARIM ÜRETİM İNDEKSİ (1939: 100)	SINAI ÜRETİM İNDEKSİ (1939: 100)
1940	90,5	108,2
1941	98	107,3
1942	86	94,2
1943	81,98	103,5
1944	70,4	116,2
1945	89,5	115,4

Kaynak : (Bülbül, 2006: 5)

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda bulunmamasına rağmen savaşın içerisinde bulunacağı olasılığına karşı askeri ve siyasi alanda çeşitli hazırlıklarda bulunmuştur. Savaşa yönelik yapılan pek çok hazırlık ekonomik yönden Türkiye'yi tahribata uğramıştır. 1938 yılında, toplam harcamalar içerisinde %30,31 oranında olan milli savunma harcamaları, 1941 yılında %55,44 seviyesine kadar yükselmiştir (Yavuz, 2015: 163). Diğer yandan, 1940'lı yılların başında, nüfusun büyük kısmının silah altına alınması

üretim kapasitesinin düşmesine yol açmıştır. İşgücünün kaybindan en çok etkilenen sektörlerin başında kuşkusuz tarım sektörü gelmiştir. Tarım üretim indeksinin savaş yıllarında meydana gelen düşüşünü Tablo 2.'de görmek mümkündür.

Tablo 2. İncelendiğinde 2. Dünya Savaşı esnasında tarım üretim endeksinde göze çarpıcı bir düşüş meydana gelmiştir. Özellikle 1930'lu yıllar ile kıyaslandığında besin maddelerinin üretim seviyesindeki bu düşüş neredeyse yarı yarıya olmaktadır. 1940 yılına kadar izlenen sanayileşme çabalarına karşın bu düşüşün, ekonomisinin büyük bir bölümü tarıma dayalı olan Türkiye'yi ciddi düzeyde etkilemesi kaçınılmaz olmuştur (Bülbül, 2006: 5).

1940'lı yıllarda tarımsal üretimde meydana gelen ciddi gerilemenin yanında, başta tarımsal ürünlerin fiyatları olmak üzere fiyatlar genel düzeyinin de önemli biçimde bozulduğu saptanmaktadır. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın ardından 1948 yılından itibaren Türkiye'de pamuk fiyatları 2 katının üzerine çıkmış ve Amerika'nın kendi ihracatına ambargo koymasına bağlı olarak fiyatlardaki dengesizlikler daha ciddi bir hal almıştır (Robbins, 1983: 7).

Tablo 3: Toptan Eşya Fiyatları Endeksinin Savaş Esnasında Değişimi (1938 = 100)

YILLAR	İSTANBUL	ANKARA
1941	175,3	132,5
1942	339,6	232,5	220,9
1943	590,1	347,3	322
1944	458,9	339	330,1
1945	444,3	354,4	333,1

Kaynak : (Bülbül, 2006: 6)

Tablo 3. İncelendiğinde baz yılı 1938 yılı olan toptan eşya fiyat endeksinin genel gelişimi gözlenmektedir. 1941 yılında 175,3 olan toptan eşya fiyat endeksinin 1945 yılına kadar 3,5 kat arttığını belirtmek mümkündür. Söz konusu yıllarda, halk temel gıda gereksinimini bile vesikalarla karşılamaktadır. Dönemin hükümeti, bir yandan MB yoluyla para basarak harcamalarını finanse etmeye çalışmış, diğer yandan vergi gelirlerini artırma yoluna yönelmiştir. Böyle bir durumda söz konusu yıllarda fiyatlar genel düzeyi azımsanmayacak seviyelerde artış yaşamıştır. Fiyatlar genel düzeyindeki bu artış karşısında karaborsacılık, yüksek fiyattan ürünlerin satılması ve stokçuluğu önlemek amacıyla dönemin başbakanı Refik Saydam çeşitli uygulamalarda bulunmuştur. Ancak fiyatların belirli bir seviyede sabitlenmesi ve karaborsa ile mücadelenin başarısız olması sonucunda Şükrü Saraçoğlu Hükümeti fiyat politikalarında değişikliğe gitmiş ve emtia ürünlerindeki fiyatlamaların hükümet tarafından belirlenmesi politikası terk edildi, söz konusu ürünlerin fiyatlarının piyasa koşullarına göre şekillenmesi ilkesi benimsenmiştir (Bülbül, 2006: 8).

Türkiye'nin savaş esnasında düşen tarımsal üretim endeksinin benzer bir durumunu gene savaştan dolayı Almanya'da da görmek mümkündür. 1. Dünya Savaşı ile birlikte yüksek endüstriyel düzeyinde bulunan ve yerli gıda stokları yetersiz olan, savaştaki uğraşları endüstriyel makinaya dayalı ülkeleri karşı karşıya gelmişlerdir. Tüm bu gelişmelerin ardından, 1934 yılında Almanya'da üretim savaşı başladığında dahi yıllık bir milyon tonun üzerinde protein açığı bulunmakta ve bu protein açığını kapatılmak

için yurtiçi üretimi sağlayacak yeterli çiftlik alanı bulunmamaktadır. Diğer taraftan yüksek nüfus artışı durumu daha vahim hale getirmiştir. Bunun üzerinde Almanya, üretimde fayda sağlayacak şekilde tahıl ambarlarını kullanıma açmış ancak işgücü kıtlığından dolayı bunun da etkisi yetersiz olmuştur. Bu da üretim savaşı programından belirli bir seviyenin üzerinde başarı sağlanamamasına neden olmuştur. Diğer yandan teknoloji ile birlikte makinalaşmanın artması ve gübre tüketimindeki etkinlik ortalama verimde kayda değer artış sağlamıştır. Özellikle sanayi gücüne dayalı 2. Dünya savaşın esnasında yetkililer, besin tedarikinin artan önemini benimsemeye başlamışlardır.

Savaşın ilk yıllarında dahi, gıda probleminin unsurları uzmanlar tarafından incelenmiş ve büyük bir ordunun savaşın ilerleyen zamanlarında açlıkla ve susuzlukla nasıl baş edeceği sorgulanmıştır. Savaş esnasında temel gıda maddelerinden olan ekmek, patates gibi besinlere gereksinim ciddi şekilde artış göstermiş ve savaş öncesi döneme göre yüzde 20 seviyelerinde talep artışı gelmiştir. Savaş öncesi yerli üretimi arttırmaya yönelik adımlar savaş esnasında terkedilmiş ve üretim savaşı politikasında gerileme yaşanmıştır. Bunun en büyük nedeni çiftçilerin savaşa katılmaları sonucu oluşan işgücü kıtlığının daha büyük boyutlara ulaşmasıdır. Bu durumda Almanya, gıda üretimini attırmak maksadı ile Fransa, Danimarka, Norveç gibi ülkelerde bulunan mahkumları çiftliklerde çalıştırmıştır. Bu uygulamadan yeterli verimi alınamamıştır. Burada istihdam edilen mahkumlar, üretimdeki kaybı kısmen önlese de, tarımsal eğitim ve deneyime sahip olmamalarından dolayı faydaları sınırlı olmuştur. Almanya'nın diğer yandan Fransa'daki gıda üretim alanlarını işgal etmesi, Fransa'nın da gıda kıtlığı yaşamasına sebep vermiştir. Savaş öncesinde uygulanan üretim savaşı politikasının yanında fethedilen topraklardan elde edilen gıda rezervleri, Almanya'nın savaşın ilk yıllarında gıda gereksinimini karşılamasını kolay hale getirmiştir. Ancak zaman geçtikçe gıda gereksiniminin sürekli artışı Almanya açısından gıda sorununu daha ciddi hale getirmiştir (Strauss, 1941: 364 - 412).

2.Dünya Savaşı sırasında devlet harcamalarının sürekli artış göstermesi ve bunun yanında vergiler ve kamusal malların fiyatlarının artması, ülkelerde kaynakların daha sıkıntılı bir seviyeye gelmesine neden olmuştur. Fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen bu artışlar sonucunda, toplumun temel emtia gereksinimlerini karşılayacak tüketim maddeleri bulunamaz bir hal almıştır ve bu durum ülke ekonomisine günden güne daha fazla tahribat vermiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında bir çok ülke kendi gereksinimlerini karşılamak amacıyla ithalattan çok ihracata yönelmişlerdir, böylece dış kaynaklı ürünlerin bulunmasında daha büyük sıkıntılarla karşılaşmıştır. Bu durum Türkiye açısından incelendiğinde, ithalat düzeyinde bir azalma ihracat düzeyinde bir artış şeklinde kendini göstermiştir.

1930'lu yıllar ve 2. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye'nin dış ticareti ile ilgili en önemli gelişme, Almanya ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin olumlu bir şekilde gelişme göstermesidir. 2. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde 1938 yılında Almanya, Türkiye'nin ihracatının %44'ünü oluştururken, ithalatının ise %46'sını oluşturmaktadır. Diğer yandan, İngiltere ise Türkiye'nin ihracatının %3'ünü oluştururken ithalatının %11'ini oluşturmaktadır. Bu dönemde Almanya'ya yapılan başlıca ihracat malzemeleri daha çok tarımsal emtiadan ve kromitten (topçu imalatında kullanılan bir cevher çeşidi) meydana gelmektedir. Türkiye ise Almanya'dan daha çok makine parçaları ve süs eşyaları ithal

etmektedir. Ancak, 1939 yılında Britanya ile dostluk anlaşması yapılması ile birlikte Almanya ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi %15 seviyesine kadar daralma göstermiştir. Bu durum da Türkiye'nin ihracat ettiği ürünlerde fiyatların düşmesine, ithal ettiği ürünlerde ise fiyatların yükselmesine neden olmuştur (Vanderlippe, 2001: 66).

İthal edilen malların miktarında kıtlık meydana gelmesi ve fiyatlar genel düzeyindeki artışların yanında karaborsacılık ve stokçuluk yoluyla üreticilerin yüksek düzeyde kar sağlaması, Türk parasının kıymetini yitirmesi sonucunda fiyat artışlarının durdurulması ve fiyat denetiminin sağlanması zorunlu bir hal almıştır. Bunun sonucunda, devletin aktif olarak ekonomiye müdahale seviyesi artmış ve Milli Korunma Kanunu ortaya konulmuştur (Öztürk, 2013: 139 - 140).

Tablo 4: 1930 - 1950 Yılları Arasında Türkiye'nin İhracat ve İthalatının Gelişimi

YYIL	İHRACAT (BİN \$)	İTHALAT (BİN \$)	DIŞ TİCARET DENGESİ (BİN \$)	DIŞ TİCARET HACMİ (BİN \$)	İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI (%)
1930	71.380	69.540	1.84	140.92	102.6
1931	60.226	59.935	291	120.16	100.5
1932	47.972	40.718	7.25	88.69	117.8
1933	58.065	45.091	12.97	103.15	128.8
1934	73.007	68.761	4.24	141.76	106.2
1935	76.232	70.635	5.59	146.86	107.9
1936	93.670	73.619	20.05	167.28	127.2
1937	109.225	90.540	18.68	199.76	120.6
1938	115.019	118.899	-3.88	233.91	96.7
1939	99.647	92.498	7.14	192.14	107.7
1940	80.904	50.035	30.86	130.93	161.7
1941	91.056	55.349	35.70	146.40	164.5
1942	126.115	112.879	13.23	238.99	111.7
1943	196.734	155.340	41.39	352.07	126.6
1944	177.952	126.230	51.72	304.18	141.0
1945	168.264	96.969	71.29	265.23	173.5
1946	214.580	118.889	95.69	333.46	180.5
1947	223.301	244.644	-21.34	467.94	91.3
1948	196.799	275.053	-78.25	471.85	71.5
1949	247.825	290.220	-42.39	538.04	85.4
1950	263.424	285.664	-22.24	549.08	92.2

Kaynak : (Özdemir, Yiğit, ve Oral, 2016: 159)

Milli Korunma Kanunu (MKK), 1940 yılında TBMM tarafından kabul edilmiş ve Milli Korunma Kanunu ile birlikte 1942 yılında Varlık Vergisi Kanunu ile 1943 yılında Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Milli Korunma Kanunu'nun temel hedefi, piyasada hâlihazırda var olan karaborsacılık ve stokçuluk gibi uygulamalarla mücadele etmek, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen bozulmayı dizginlemek ve emtia maddelerinin halkın ve askeri kuvvetlerin gereksinimlerini karşılayacak seviyeye getirilmesidir (Yavuz, 2015: 161).

Milli Korunma Kanunu ile birlikte 1930'lu yıllarda başlayıp halen uygulanmakta olan devletçilik politikaları daha katı bir biçimde uygulamaya konulmuştur ve buna bağlı olarak ekonomiye aktif müdahale görevi Vekiller Heyetine bırakılmıştır. Milli Korunma Kanunu'nun içeriği ise temel olarak şu maddelerden oluşmaktadır (Mevzuat Bilgi Sistemi, 1940: 1723 - 1732) :

- Hükümet, milli müdafaanın gereksinimlerini karşılamak amacıyla sanayi ve maden işletmelerini kontrol edebilir ve bu işletmelerin faaliyet alanını belirleyebilir.
- Sanayi ve maden işletmelerine, faaliyetlerin aksamadan yerine getirilmesi için atanmış olan çalışanlar, kabul edilebilir bir mazeret sunmaksızın görevlerini terkedemezler,
 - Hükümet, sanayi ve maden işletmelerinin gerek ürettiği malları gerekse işletmelerin kendisini gerek gördüğü koşullarda, bir kar payı ile satın alabilir.
 - Hükümet, küçük sanat erbabına ve işletmelere faaliyetlerinin aksamadan gerçekleşmesi üzerine kredi temininde bulunabilir.
 - Hükümet, etkin bir şekilde işlemeyen işletmelere el koyabilir ve bu işletme sahiplerine belirli bir oranda tazminat verebilir.
 - MKK'nu ile birlikte piyasadaki bozulmaların çözülebilmesi için şu faaliyetler; piyasada fiyat yapısını bozarak fiyatların yükselmesine sebep olmak ve kıtlık oluşturmak, mal alan ve satanlar arasında ortak fiyat belirlenerek halkın zarara uğratılması, zorunlu olmayan başka bir malın da alınmasını zorunlu kılmak yasaklanmıştır.

Söz konusu hükümler incelendiğinde hükümetin piyasaya aktif olarak müdahale ettiği gözlemlenmektedir. 2. Dünya Savaşı'nın gerçekleştiği bu dönemde Milli Korunma Kanunu, dönemin iktisadi politikalarının bir özeti niteliğinde olmakta ve devletin özellikle sanayi sektörünü geliştirme çabalarını aktif olarak uygulamaya koymakta olduğunu göstermektedir. Bu dönemde hükümet katı bir fiyat denetim uygulamasına yönelerek piyasalara aktif müdahalelerde bulunmuştur. Milli Korunma Kanunu, hükümet tarafından belirlenen fiyatlara uymayanlara ve buna bağlı malları stok edenlere ağır cezalar getirmiştir. MKK ile birlikte, hükümete başta sanayi ve madencilik olmak üzere, ziraat, ticaret ve taşımacılık gibi alanlara müdahalede bulunması için geniş yetkiler vermiştir (Utkugün, 2016: 85).

Refik Saydam Hükümeti döneminde çıkartılan MKK ile birlikte hükümete ekonomide daha önce görülmemiş geniş müdahale yetkisi tanınmış, özel sektör bir nevi kamunun denetimi altında varlığını sürdürmüştür. MKK ile birlikte ayrıca şehirlerarası işbirliğini sağlamak için koordinasyon kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul ile birlikte Ziraat, Ticaret ve Maliye vekillerinin koordineli bir şekilde işbölümünü sağlaması mümkün kılınmıştır (Karabulut, 2015: 379). Koordinasyon kurumu dışında, MKK'nın içeriğinde yer alan maddelerin uygulanması amacıyla çeşitli heyetler oluşturulmuştur. Bunlar aşağıdaki gibidir (Utkugün, 2016: 95 - 96).

Fiyat Murakabe Komisyonları; fiyat yapısını bozanlarla mücadele etmek ve halkın savaş koşullarından en düşük maliyetle çıkmasını sağlamak amacıyla fiyatların saptanması ve tüccarların söz konusu bu fiyatlara uyumunu sağlamaktadır. Fiyat murakabe komisyonu, özellikle ekmek, et ve şeker olmak üzere temel gıdaların fiyatlarını denetim altında tutmayı amaç edinmiştir.

- İaşe Müsteşarlığı; temel görevi, belirlenmiş maddelerin stoğunu sağlamak ve gerektiğinde dağıtımını gerçekleştirmek ve ya tüketimini sınırlandırmak ve tüccarlar tarafından ithal edilen malların gereksinimlere göre satışını belirlemektir.

- Gıda Dağıtma Birlikleri; el koyma kararlarına bağlı olarak emtia ve temel giysilerin dağıtımını üstlenmektedir.
- Dağıtım Hizmetlerinin Uygulanması İçin Oluşturulan Diğer Kurumlar; Petrol Ofisi, Toprak Mahsulleri Ofisi, Ticaret Ofisi, Mahrukat Ofisi dağıtma birliklerine örnek verilebilir.

MKK'nunun 1940'lı yıllarda çeşitli uygulamaları ile karşılaşmak mümkündür. Bunlardan; özel sektördeki işletmelerde bulunan üretim araçlarına karşılığı ödenmek maksadıyla kamu tarafından el konulması, emtia mallarında üretim ve tüketim dengesinin sağlanabilmesi ve stok biriktirilebilmesi için ticari stokların devlete devredilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Refik Saydam hükümeti döneminde uygulanan MKK fiyatlarda artışa neden olmasının yanında ekonomik yaşam içerisinde sorunların önüne geçememiştir. Savaşın devam ettiği yıllarda vefat eden Saydam'ın yerine Saraçoğlu başvekil görevine getirilmiştir. Bu dönemde Refik Saydam döneminin aksine fiyat denetimi uygulaması terkedilmiş ve devletin ekonomiye aktif müdahalesi sınırlandırılarak üretim teşvik edilmeye çalışılmıştır. Yani, Refik Saydam hükümetlerince alınan MKK'ye dayalı olarak uygulanan politikalar büyük ölçüde terkedilmiştir. Şükrü Saraçoğlu öncelikle "yüzde 25 sistemi" olarak adlandırılan 15 Temmuz 1942 tarihinde yürürlüğe giren "Hububat Mahsulünden Muayyen Nispetlerin Satın Alınması Hakkında Karar" kararnamesini kabul etmiştir (Şener, 2004: 83).

Şükrü Saraçoğlu öncelikle "yüzde 25 sistemi" olarak adlandırılan 15 Temmuz 1942 tarihinde yürürlüğe giren "Hububat Mahsulünden Muayyen Nispetlerin Satın Alınması Hakkında Karar" kararnamesini kabul etmiştir. Yüzde 25 kararı ile birlikte hububat ürünlerinin bir kısmına el konulması hedeflenmiştir. Burada, bir kısmı ile vurgulanan aslında dönemin el koyma sisteminin esnetildiğini vurgulamaktır. Ürünün el konulmayan bölümü ise üreticiler arasında kısıtlama olmaksızın serbest bir şekilde satılmaktadır. Yüzde 25 uygulaması ile üretim miktarı, 50 tona kadar olan üreticilerden bu cins hububatın her birinden yüzde 25'inin, üretim miktarı 100 tona kadar olan üreticilerden bu cins hububatın her birinden yüzde 35'inin ve üretim miktarı 100 tonu geçenlerden, 50 tona kadar olandan yüzde 25'inin, 50-100 ton arasında yüzde 35'inin, 100 tondan fazlasının yüzde 50'sinin bedeli peşin ödenerek saptanan sabit fiyatlarla devletçe satın alınması kararlaştırılmıştır. Hükümet yüzde 25 kararı vasıtasıyla ülke çağında üretimi sağlanan 8 milyon ton civarında hububat ürünlerinin yaklaşık 1,5 - 2 tona yakınını almak istemiştir. Bu sayede bir yandan büyük şehirlerin diğer yandan da askeriyenin gereksinimleri karşılanacak ve ülkenin her yerinde satış tanzimi yapılabilecektir. Ancak uygulama tıpkı Milli Korunma Kanunu'nun yürütülmesi gibi gerçekleştiğinden, yani toprak ağaları, zenginler, ileri gelenler korunduğundan ve köylülerin ürünlerini saklamalarından dolayı başarılı olamamıştır (Şener, 2004: 83 - 84). Kısacası yüzde 25 uygulaması istenilen hedefleri gerçekleştirememiş, hububat stoğunda ve alımlarında düşüş eğilimi devam etmiştir.

4. İkinci Dünya Savaşında; Varlık Vergisi Meselesi

Osmanlı döneminde tahsil edilen Avarız vergisi nakit olarak alınırken, nüzul ve sürsat vergileri ise buğday, un, yağ olarak aynı olarak toplanmakta idi. Avarız vergisi

olağanüstü vergiler sınıfında bulunmakta idi. Savaş zamanlarında ihtiyaç duyulduğunda tahsil edilirdi. Savaşların sürekliliği bu vergiyi de olağan vergiler sınıfına dönüştürdü. Avarız vergisi uygulamasına Tanzimat döneminde son verilmiştir. Bu vergi türünde avarız vergisi mükellefleri sayım defterlerine kaydedilirdi. Derbentçilik, tuzculuk, madencilik, celeplik, şahincilik gibi meslek sahipleri ile kadı, naib, sipahi, muhassıl, müderris gibi resmi görevliler ve imam, hatip, müezzin, zaviyedar, şeyh, seyyid gibi din görevlileri, körlük, delilik, düşkünlük gibi bedeni sakatlıkları olanlar vergilerin tamamından veya bir kısmından muaf tutulmuşlardır (Sahillioğlu, 1993: 108).

Şükrü Saraçoğlu döneminde uygulanan diğer bir ekonomi aracı ise varlık vergisidir. Varlık vergisi, 12 Kasım 1942 yılında yürürlüğe konulmuştur. Varlık vergisinin temel amacı, dolaşımdaki para miktarını azaltarak enflasyon ile mücadeleyi sağlamak, savaş dönemi esnasında yüksek kazanç sağlayan kesimden vergi elde etmek ve böylece devlet gelirlerini arttırmaktır. Varlık vergisi kanununa göre, tüm il ve ilçelerde hangi kesimden ne kadar vergi elde edileceğinin saptanması amacıyla servet tespit komisyonlarının oluşturulması öngörülmüş ve vergisini süresinde ödemeyenlerin mal varlıklarının haczedilmesine ve varlıkların vergi borcunu yerine getirmeye yetersiz olduğu durumda ise, fiziki anlamda çalışmak amacıyla kamplara gönderilmesine karar verilmiştir (Öztürk, 2013: 147).

İngiliz Ticaret Odasının İstanbul'da çıkarılan aylık ticaret mecmuasının, 27 Şubat 1943 tarihli yazısında, varlık vergisi uygulaması usülen eleştirilmiştir. Sermaye üzerine konulmuş çok ağır bir vergi olarak nitelendirilmiştir. Birleşik Krallıktaki ihracatçıların ihtiyatlı olmaları önerilmiştir (BCA, 1943:85).

Kapsamı oluşturulan varlık vergisinin ağır şartlar içermesi dolayısıyla, kanunun ortaya konulma nedeninin başta TBMM olmak üzere kamuoyuna anlatılması görevini hükümet ön planda tutmuştur. 1942 yılındaki TBMM toplantısında dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu varlık vergisinin kapsamını gündemde buldurmuş ve verginin ortaya konulmasındaki gerekliliği ise fiyatlarda meydana gelen sürdürülemez artış olarak belirtmiştir. Yapılan konuşmada, fiyat artışları karşısında halkın şikayetleri olduğuna değinilmiş ve hükümetin bu şikayetler karşısında böyle bir politika izlemesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanında varlık vergisinin, 2. Dünya Savaşı'nın olumsuz ekonomik yansımaları karşısında, servet birikimlerini muazzam seviyelere yükselterek haksız kazanç elde edenlerle mücadelede ve servetin adil dağılımını oluşturmada etkin bir araç olacağı savunulmuştur (Utkugün, 2016: 133).

Asıl hedefi fiyatlar genel düzeyini dizginlemek olan varlık vergisinin uygulamaya konulmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Özellikle söz konusu dönemde fiyatlardaki artışlar karşısında devletin yeni gelir kaynağı sağlaması açısından da varlık vergisi önemli bir enstrüman olmaktadır. Böylece varlık vergisinden elde edilecek gelirler karşısında kamu harcamalarına alternatif bir finansman kaynağı oluşacak ve bütçe açıklarının azaltılması amacıyla önemli bir adım atılmış olacaktır. Varlık vergisinin ortaya çıkması ile birlikte halkın harcama düzeyinin düşürülmesi amacıyla dolaşımdaki para seviyesi de indirilecek böylece fiyatlar kontrol altına alınabilecektir. Diğer yandan dönemin büyük bir sorunu olan stokçuluğun da varlık vergisi ile birlikte ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Elllerinde büyük miktarlarda mal stoku bulunduran

kesimlerin vergi borcunu ödeyebilmek amacıyla söz konusu malları satma yoluna başvuracakları düşünülmüştür (Yalçın, 2012: 325).

Varlık vergisi uygulamasında öncelikle savaş sürecinde olağanüstü kazanç elde eden kesimlerin gruplandırılması öngörülmüş daha sonra bu mükellef gruplarının mal varlıklarına göre vergiye tabi tutulmaları esas alınmıştır. Esas itibarıyla, tüm ülkeyi kapsamayı planlanan varlık vergisinin asıl uygulaması İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Buradaki ana neden olarak ise, azınlıkların vergi tahsilatında temel hedef olmaları ve büyük ticaret merkezlerinin İstanbul'da bulunmasıdır. Uygulamaya konulmasının ardından varlık vergisi, 1942 - 1943 yıllarında 270,3 milyon TL tahsilat miktarıyla genel bütçe gelirlerinin %27,4'ünü oluşturmuştur. Varlık vergisinin vergi gelirleri içerisindeki payı incelendiğinde ise %36'lık bir orana ulaşmış olduğu gözlemlenmektedir. Ancak varlık vergisinin uygulaması 1943 yılından itibaren zayıflamaya başlamış ve bu dönemde bütçe gelirleri içerisindeki payı 47,2 milyon TL tahsilat miktarı ile %4,5'a kadar gerilerken, vergi gelirleri içerisindeki payı ise %5,6'ya kadar düşüş göstermiştir (Yeşilyurt, 2016: 300 - 301).

Varlık vergisinin uygulaması ve kapsamı konusunda, gerek uygulandığı dönemde gerekse günümüze kadar tartışmalar süregelmiştir. Özellikle varlık vergisinin belirlenen 15 gün içerisinde ödenmemesi durumunda, haftalık uzatmalarda alınan faizler ve bu uzatmalar karşısında da borcunu ödeyemeyenlerin çalışmak için Aşkale'ye gönderilmeleri ciddi eleştirilere sebep olmuştur. Borcunun yarısından az miktarını ödeyenler ve ya hiç ödemeyenler için derhal takip kararı çıkartılmış ve bu uygulamalar karşısında itiraz hakkı verilmemiştir. Borcunun yarısını ödeyemeyenler için ise takip kararının alınması ve iyi niyet sağlayanlara karşı çalışma muafiyeti kararı verilmesi bu eleştirilerin boyutunu arttırmıştır. Maddi durumları zayıf olan kesime icra takibinde bulunulduğunda, piyasaya yeni sürülen mallar hem değerlerinin altında satılmış olacak hem de devletin gelirleri eriyecektir. Diğer bir eleştiri ise, söz konusu dönemde gayrimüslim kesimin maddi durumunun iyi olmasından dolayı uygulamadan sadece müslüman kesimin etkileneceğidir (Yalçın, 2012: 326).

Tüm bu eleştirilerin yanında varlık vergisi uygulamasının hedefleri ve uygulaması sonucu gerçekleşen durum karşılaştırıldığında bazı aksaklıkların olduğu gözlemlenmektedir. Öncelikle, varlık vergisinin uygulandığı süreçte, verginin temel amaçlarından biri olan dolaşımdaki paranın azaltılması konusunda başarılı olunamamıştır. Varlık vergisi uygulamaya konulduktan itibaren ilk üç ayda para hacminde bir daralma gerçekleşse de para hacmi izleyen dönemlerde eski seviyelerini dahi geçmiştir. Bu nedenle fiyatlar genel düzeyinde bir azalma gerçekleşmediği gibi varlık vergisi vasıtasıyla karaborsa ile de etkin bir mücadele sağlanamamıştır. Yeni eşyaların piyasaya sürülmesi ile birlikte, bu eşyaların taşınması sekteye uğramış bu durum da fiyatların istenilenin aksine artmasına sebep olmuştur. Bu durumlar karşısında varlık vergisi, 16 ay uygulandıktan sonra 1944 yılında tasfiye edilmiş, tahsil edilemeyen vergilerde böylece silinmiştir (Akar, 2000: 155 - 166).

Varlık vergisi tartışmaları 1950 yılından sonra siyasi tartışmalara konu olmuştur. Vergi tahsilatı sırasında bir takım yolsuzluk iddaları gündeme getirilmiştir. Vergilerinin bir kısmını ödeyenlerin kamplara gönderilirken, vergilerini ödemeyenlerin kamplara

gönderildiği öne sürülmüştür. Borcunu ödeyemeyen 2057 kişi kamplara gönderilmiştir. Bu kişilerin 1869 tanesi İstanbul'dan gönderilmiştir. Çalışma esnasında hastalık ve doğal şartlar nedeni ile 21 kişi hayatını kaybetmiştir (Dokuyan, 2014; 39,49).

Sonuç

Tarımsal etkinliğin ve verimliliğin düşmesi, dış borçların varlığı, sanayi kesminin yetersiz ve zayıf olması, Türkiye ekonomisinin Kurtuluş Savaşı esnasında ekonomik görünümünün temel özellikleri olmaktadır. Özellikle işletmelerin büyük kısmının yabancıların ellerinde bulunduğu bu dönemde ekonomik kalkınma için çıkış yolları aranmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında özellikle siyasal hayatta olduğu gibi ekonomik uygulamalarda da serbestlik ilkesi benimsenmiş ve piyasada ekonomisi altında girişimcileri özendirerek ve teşvik edecek bir çok uygulamalarda bulunulmuştur. 1920'li yıllarda özel sektörün gelişmesi ile birlikte devletin kalkınmasının sağlanacağı düşüncesi yaygın olmuştur. Siyasal alanda dönüşüme uğrayan Türkiye ekonomisinde bu dönemde, ekonomiyi canlandırmak ve Kurtuluş Savaşı'nın etkisini hafifletmek için baskın olarak genişletici politikalara başvurmuştur. Bir taraftan tarım ülkesi görünümünde olan ülkemizin tarım kesimi üzerinde bir yük olarak görülen aşar vergisi kaldırılarak tarım kesimi rahatlatılmaya çalışılmış, diğer yandan İktisat Kongresi ve Teşvik-i Sanayi Kanunu ile birlikte alınan kararlar sonucunda milli sanayinin geliştirilmesi ön plana çıkarılmıştır.

1929 yılında dünya genelinde Büyük Buhran'ın yaşanması ve bununla birlikte kuraklığın gerçekleşmesi Türkiye'nin üretim seviyesini ve dış ticaretini olumsuz yönde etkilemiştir. Buna bağlı olarak 1930'lu yıllarda Türkiye ekonomisinde ekonomi politikalarının çerçevesi değiştirilmiş yani 1920'lerdeki liberal ve serbestlik ilkeleri daha çok devletçi politikalara bırakmıştır. 1920'li yıllardaki sanayinin güçlendirilmesinin yanında temel amaç olarak dış ticaret açığının azaltılması ve gümrük vergileri ile birlikte dış ticaret politikasının oluşturulması eklenmiştir. 1929 Yılında yaşanan Büyük Buhran'ın neden olduğu ekonomik sıkıntılardan dolayı sermaye ve girişimcilerin ülke dışına çıkması serbestlik politikalarının terkedilmesine neden olmuştur. Ekonomide devletçilik uygulamalarının en dikkat çeken örnekleri ise sanayileşme planı çerçevesinde oluşturulan KİT'ler ve TCMB'nin kurulması olmaktadır. KİT'ler ile birlikte madencilik, cam, sermatik, şişe, kimya ve porselen gibi sanayiler başta olmak üzere pek çok alanda ilerleme sağlanmış, TCMB ile birlikte de kamu eliyle sağlanan harcama ve politikaların finansman ihtiyacının bir kısmı giderilmiştir. 1929 yılında yaşanan krizin etkileri dolayısıyla TCMB'nin yanında devlet farklı gelir kaynakları sağlayabilmek amacıyla yeni vergi uygulamalarına başvurmuştur. Bu vergilerin en temel etkisi, toplam kamu gelirleri içerisinde vergi gelirlerinin düşmesi ancak özel gelir ve fonların artması şeklinde olmuştur. 1930'lu yıllar boyunca uygulanmış olan devlet eliyle kalkınma politikaları söz konusu dönemin sonunda sekteye uğramıştır.

İkinci Dünya Savaşı'na Türkiye müdahil olmamasına rağmen gerek ekonomik gerekse siyasi hayatta savaşın getirmiş olduğu ciddi sıkıntılarla karşılaşmıştır. Bu dönemde savaş ortamından fayda sağlamaya çalışan toprak sahipleri ve tüccarlar ortaya çıkmış ve dönemin hükümeti bu kesimlere karşı ciddi önlemler almıştır. Alınan önlemler arasında özellikle 1940 yılında uygulama konulan Milli Korunma Kanunu ve 1942 yılında

uygulamaya konulan Varlık Vergisi Kanunu, gerek kapsam gerek uygulama gerekse sonuçları yönünden ciddi eleştirilere neden olmuş ve istenilen seviyede bir hedefi gerçekleştirmede yetersiz kalmışlardır. Milli Korunma Kanunu'na karşı büyük tüccar ve toprak sahiplerinin direniş göstermesi de söz konusu kanunun uygulamasının yeteri kadar etkin olamamasına neden olmuştur. Devletin savaş döneminde uyguladığı polisiye tedbirler ekonomi sahasında özel sektörün gelişimini ve doğrudan yabancı sermayenin ilgisini negatif yönde etkilemiştir.

Çalışmada, Türkiye ekonomisinin incelenen dönemler itibariyle tek bir ekonomik ilke çerçevesi etrafında şekillenmeyip çeşitli sosyokültürel ve siyasal değişimler karşısında değişime maruz kaldığını belirtmek mümkündür. Özellikle, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ekonominin toparlanmasında özel sektörün öncülük etmesine imkan verilmiş ve liberal politikalar ağırlıklı olarak uygulamaya konulmuştur. Ancak, 1920'li yılların sonunda olumsuz iklimsel koşullardan dolayı tarımsal sektördeki üretim seviyesinin düşmesi ve 1929 Büyük Buhran'ının ekonomiye verdiği tahribat, devletin ekonomi politikalarında daha ön plana çıkmasına ve özel sektörün devlet eliyle desteklenmesini içeren politikaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu dönemde çeşitli KİT ve kuruluşların oluşturulması ile bir taraftan devlet harcamaları ekonomik kalkınmanın ana aracı olurken diğer taraftan söz konusu harcamaların finansmanı için altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır. 1930'lu yılların sonunda ise II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması ile birlikte Varlık vergisi ve Milli Korunma Kanunu gibi çeşitli uygulamalar ile birlikte savaşın neden olduğu ekonomik tahribatın frenlenmesi amaçlanmıştır. Tüm bu süreç içerisindeki politikalar incelendiğinde, çeşitli eleştirilere maruz kalmış olsalar dahi uygulamalarının kısmen hedefe ulaşmada başarılı olduklarını söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Akar, R. (2000). *Aşkale Yolcuları Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Akyıldız, H., & Eroğlu, Ö. (2004). "Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları". Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt 9 (1), 43 - 62.
- Albayrak, H. (2017). *AB Tarım Politikaları Açısında Türk Tarımında Katılımcı Bir Model Önerisi Tigem Örneği*. İstanbul: Birlik Ofset.
- Altuğ, S., Filiztekin, A., & Pamuk, Ş. (2008). "Sources of long-term economic growth for Turkey, 1880-2005" . *European Review of Economic History*, Vol. 12, No. 3, 393 - 430.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(1943). *Varlık Vergisi, İngiliz Ticaret Odası*, 85-560-19,1-2.
- Bülbül, İ. (2006). "İkinci Dünya Savaşının Türkiye'de Sosyal Hayata Olumsuz Yansımaları". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Cilt 0 (9), 1 - 51.

- Çetin, M. Ö. (2016). "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Para Politikası ve Uygulamalarının Gelişimi". *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Cilt 8 (14), 67 - 101.
- Derin, H. (1940). *Türkiye'de Devletçilik, Cituri Biraderler*, İstanbul.
- Dokuyan, S. (2014), "Savaş Ekonomisi ve Varlık Vergisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23-55.
- Ekinci, N. (1991). İmparatorluktan Cumhuriyete, Türk Mali Politikasına Bakış. *Tarih ve Medeniyet İnternet Sitesi*, 759 - 796.
- Ekiz, C., & Somel, A. (2013). "Türkiye'de Planlama ve Planlama Anlayışının Değişimi". *Yönetim Bilimi Dergisi*, 1 - 36.
- Eşiyok, A. (2006). İktisadi Dönemler İtibariyle Türkiye Ekonomisinde Kalkınma (1923 - 2004). *Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik Araştırmalar*, Ankara.
- İnci, İ. (2009). "1923 - 1960 Döneminde Türkiye'de Tarım Faaliyetleri Üzerinden Alınan Vergiler". *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi (2009-I)*, 109 - 130.
- Karabulut, P. Ç. (2015). "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Milli Korunma Kanunu ve Ege Kırsalında Etkileri". *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 8 (22), 371 - 398.
- Kırkpınar, K. (1992). "Aşar Vergi Sisteminin Kaldırılışı". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1(2), 105 - 125.
- Koç, İ. C. (2000). "İzmir İktisat Kongresi'nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri". *Atatürk Dergisi*, Cilt 3 (1), 145 - 167.
- Koçtürk, O. M., & Gölalan, M. (2010). "1923 - 1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi". *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45 (2), 48-65.
- Lozan Barış Anlaşması. (1923). http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lozan_TR.pdf adresinden alınmıştır. Erişim: 12.10.2018
- Mevzuat Bilgi Sistemi. (1940). Milli Korunma Kanunu: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.3780.pdf> adresinden alınmıştır. Erişim: 14.10.2018
- Nacar, C. (2009). "Our Lives Were Not as Valuable as an Animal": Workers in State-Run Industries in World - War-II Turkey . *International Review of Social History*, Vol. 54, SUPPLEMENT 17: Ottoman and Republican Turkish Labour History , 143 - 166.
- Özçelik, Ö., & Tuncer, G. (2007). "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9 (1), 253 - 266.
- Özdemir, Ü., Yiğit, G. K., & Oral, M. (2016). "Cumhuriyetten Günümüze Ekonomi Politikaları Bağlamında Türk Dış Ticaretinin Gelişimi". *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 21 (35), 149 - 174.

- Öztürk, İ. M. (2013). "İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar : Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 32 (54), 135 - 166.
- Robbins, G. (1983). "Initial Reasons for Accelerated Migration in Turkey, 1945-1955: The Farmer's Viewpoint Considered". *Turkish Studies Association Bulletin*, Vol. 7, No. 2, 6 - 16.
- Saraçoğlu, F. (2009). "1930-1939 Döneminde Vergi Politikası". *Maliye Dergisi*, Sayı 157, 131 - 149.
- Sencer, M. (1991). "Türkiye'de Kalkınma Stratejileri ve Planlama Süreci". *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 24 (4), 25 - 55.
- Sönmez, A., & Şimşek, F. (2011). "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Küçük Ölçekli Bir Aile İşletmesi Üzerindeki Etkileri". *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt 6 (2), 93 - 114.
- Strauss, F. (1941). "The Food Problem in the German War Economy". *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 55, No. 3 , 364 - 412.
- Şener, S. (2004). "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Tarım Politikası Arayışları". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 73 - 92.
- Şimşek, O. (2016). "Türkiye'nin Planlama İle Tanışması: Devletçilik Dönemi Üzerine Bir İnceleme". *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Yaz 2016 Sayısı, 1 - 21.
- TCMB. (2011). *Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*. TCMB Web Sitesi: http://www.tcmb.gov.tr/adresinden_alinmistir. Erişim: 15.10.2018
- Toprak, M. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Kara Harp Okulu Bilgi Toplama ve Yayın Merkezi Yayınları.
- Utkugün, C. (2016). "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Ekonomik Sıkıntıların Hayata Etkileri (1939 - 1945)". T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Vanderlippe, J. M. (2001). "A Cautious Balance: The Question of Turkey in World War II". *The Historian*, Vol. 64, No. 1, 63 - 80.
- Yalçın, O. (2012). "Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması". *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt I (I), 313 - 354.
- Yavuz, E. (2015). "Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu ve Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu Tartışmaları: Erzincan Uygulamaları". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 3 (12), 161 - 180.
- Yeşilyurt, Ş. (2016). "Varlık Vergisi Hakkında Bir Değerlendirme". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 12 (27), 293 - 310.